

УДК 343.98

Корчагіна Анастасія Миколаївна –
аспірант кафедри галузевого права
Херсонський державний університет

Anastasiia M. Korchahina –
PhD student of department of branch law,
Kherson State University
(27 Universytetska St., Kherson, 73000, Ukraine)

Розвиток правового визначення застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження

У статті досліджено основні етапи розвитку кримінально-процесуального законодавства, щодо закріплення використання науково-технічних засобів в кримінальному провадженні. Проаналізовано основні чинники, які зумовлюють необхідність правового закріплення здобутків криміналістики та інших наук у правозастосовчій діяльності. Запропоновано внесення змін до чинного законодавства з питань застосування окремих науково-технічних засобів при проведенні слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: науково-технічні засоби, кримінальне провадження, криміналістична техніка, кримінально-процесуальне законодавство.

В статье исследованы основные этапы развития уголовно-процессуального законодательства, по закреплению использования научно-технических средств в уголовном производстве. Проанализированы основные факторы, которые обуславливают необходимость правового закрепления достижений криминалистики и других наук в правоприменительной деятельности. Предложено внесение изменений в действующее законодательство по вопросам применения отдельных научно-технических средств при проведении следственных (розыскных) действий.

Ключевые слова: научно-технические средства, уголовное производство, криминалистическая техника, уголовно-процессуальное законодательство.

A.M. Korchahina Development of Legal Definition of Application of Technical Means Designated for Fixing Criminal Proceedings

The article investigates the main stages of the development of criminal-procedural legislation, as well as the strengthening of the use of scientific and technical means in criminal proceedings.

The opinion is that the development of criminology and other sciences as well as the needs of practice is the basis for the development of criminal-procedural legislation in the field of application of scientific and technical means.

The author analyzes the norms of the Criminal Procedural Codes of Ukrainian SSR in 1922 and 1927. The indicated normative acts did not contain provisions on the use of scientific and technical means in criminal proceedings. However, as the analysis of the scientific works of theoretical scholars and materials of practice shows, it can be argued that scientific and technical means were used when investigating and disclosing crimes.

The active development of science and technology in the second half of the twentieth century led to the emergence in the 1960 Code of Criminal Procedure of the Ukrainian SSR of rules that allowed the use of photographing, video recording, audio recording, etc., in conducting investigative actions. However, despite the progressive provisions regarding the use of scientific and technical means, the legal regulation of the procedure and the grounds for their involvement needed to be finalized by both academics and legislators.

The adoption of the new Code of Criminal Procedure in 2012 has become a new impetus for improving the legal regulation of the use of scientific and technical means in criminal proceedings. Having determined the general provisions of the application of scientific and technical means, the CPC of Ukraine contains separate articles defining the peculiarities of this process in carrying out separate investigative actions, for example, interrogation, presentation to recognition, etc.

As a result of the study of problematic issues of legal regulation of the use of scientific and technical means in criminal proceedings, the author proposed to amend existing legislation. Yes, it is argued that the application of special equipment in investigative practice requires the involvement of a specialist. It is also noted that the obligatory complete fixation of all investigative actions by means of video recording, with the subsequent inclusion of video materials for criminal proceedings, should be fixed at the legislative level.

Keywords: *scientific and technical means, criminal proceedings, forensic technology, criminal-procedural legislation.*

Постановка проблеми. Виконання завдань кримінального процесу є однією з найважливіших гарантій захисту прав людини та основоположних свобод. Важливу роль при цьому відіграє законність збирання доказів під час досудового розслідування. У свою чергу, запорукою дотримання вимог законності під час вказаної діяльності є якісна фіксація слідчих дій, завданням проведення яких і є збирання доказів. Сучасний розвиток технічних засобів надає можливість їх застосування для фіксації кримінального провадження.

Аналіз останніх досліджень. Вказані питання тим чи іншим чином раніше вже були предметом досліджень таких вчених, як В.В. Бірюков, Є. Д. Лук'янчиков, В. В. Коваленко, М. В. Салтевський, М. О. Селіванов, В. М. Стратонов, В. Ю. Шепітько та інші.

Невирішені проблеми. Незважаючи на значний вклад досліджень вказаних вчених у розвиток юридичної науки, окремі питання досліджені фрагментарно або до теперішнього часу залишаються дискусійними. Крім того, з часу прийняття нового кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) накопився великий досвід застосування його норм, який потребує аналізу. До таких питань належать зокрема питання щодо розвитку правового визначення застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження.

Мета статті дослідити проблему розвитку правової регламентації застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Стрімкий розвиток науки та техніки зумовлює її активне залучення до всіх галузей суспільного життя. Прикладом такої взаємодії є використання науково-технічних засобів у кримінальному судочинстві. Вдосконалення існуючих та розроблення нових інструментів та методів пізнання об'єктивної дійсності, сприяє

постійному розвитку не тільки теоретичних уявлень, але й законодавства, що регулює використання науково-технічних засобів в процесі розкриття і розслідування кримінальних правопорушень.

Для ефективного впровадження сучасних науково-технічних засобів необхідно здійснити ретроспективне дослідження кримінально-процесуального законодавства.

На сьогодні в кримінальному праві діє презумпція «дозволено те, що прямо встановлено законом», тому використання будь-яких технічних засобів потребують нормативного закріплення: відсутність правової норми, яка встановлює підстави та порядок застосування має наслідком заборону використання даних приладів, інструментів тощо, а інформація, здобута за їх допомогою, не може бути використана в кримінальному провадженні.

Кримінальні процесуальні кодекси УСРР 1922 та 1927 років не містили положень, щодо використання науково-технічних засобів в кримінальному провадженні. Проте, як свідчить аналіз наукових праць вчених-теоретиків та матеріалів практики, не можна стверджувати, що при розслідування та розкритті злочинів не використовувалися науково-технічні засоби.

Зокрема С. М. Потапов в своїй книзі «Судова фотографія» (1926 р., 1936 р., 1948 р.), сформулював поняття судової фотографії, надав класифікацію її видів, охарактеризував значення фотографічних способів фіксації дослідження в кримінальному процесі, виклав правила фотозйомки, які використовуються слідчим та експертом-криміналістом. Поряд з використанням фотографії в розшукової та реєстраційної роботі її впроваджують і в судову експертизу.

Подальший розвиток науки привів до «народження» магнітного запису. Згодом вчені-криміналісти почали висловлювати думки, щодо застосування звукозапису і кінозйомки в кримінальному судочинстві.

Постійно зростаючі можливості науково-технічних засобів, належна розробка питань теорії й практики криміналістики і судової експертизи в поєднанні зі зростаючими потребами практики вимагали подальшого вдосконалення правових підстав застосування науково-технічних засобів у правозастосовчій діяльності [1, с. 24].

Кримінально-процесуальний кодекс УРСР від 28 грудня 1960 року (зі змінами станом на січень 1966 р.) встановлював, що до протоколу слідчої дії можуть бути додані фотознімки, матеріали звукозапису і кінозйомок, плани, схеми, зліпки та інші матеріали, які пояснюють його зміст [2].

Процесуальним законодавством (ст. 85 КПК УРСР) було встановлено, що матеріали звукозапису і кінозйомок, виготовлені при проведенні слідчої дії, не є самостійними джерелами доказів і набувають доказового значення лише у сукупності з фактичними даними, що зафіксовані у протоколі слідчої дії [2].

КПК УРСР (станом на січень 1966 р.) не містив чіткого переліку вимог, щодо процесуального порядку використання технічних засобів для фіксування.

У 1971 році КПК УРСР було доповнено статтями 85-1, 85-2, які встановлювали застосування звукозапису під час попереднього та судового розслідування, а також кінозйомки і відео зйомки при провадженні слідчої дії відповідно.

Вагомим кроком вперед стало закріплення в ст. 85-1 КПК УРСР умов, підстав, порядку проведення звукозапису, процедури відображення проведеної дії в протоколі слідчої дії, а також порядку використання отриманих матеріалів в судовому засіданні.

Зокрема, звукозапис міг використовуватися при проведенні допиту підозрюваного, обвинуваченого, слідка, потерпілого, під час проведення очної ставки, пред'явлення особи до впізнання, відтворення обстановки та обставин подій, а також інших слідчих дій, як під час досудового розслідування, так і під час судового розгляду справи.

Щодо кіно- і відеозйомки, то кримінально-процесуальне законодавство передбачало її використання при проведенні слідчих дій, зокрема, огляду, обшуку,

відтворення обстановки та обставин події тощо (ст. 85-2 КПК УРСР).

Закон чітко встановлював норму, щодо обов'язкового повідомлення учасників слідчої дії про проведення аудіо-, відеозапис або кінозйомки, а також повну фіксацію цього процесу в протоколі. Встановлювалась вимога щодо зазначення технічних характеристик застосованої техніки, зокрема, назва, модель, умови застосування, характеристика і кількість використаної плівки.

Запровадження таких засобів фіксації процесу та результатів слідчих дій, сприяло активному розвитку інституту спеціалістів в кримінальному провадженні, оскільки для здійснення кінозйомки або відеозапису, його виготовлення, проявлення та відтворення були необхідні спеціальні знання, якими слідчий зазвичай не володів.

Варто зазначити, незважаючи на передбачену п. 4 ст. 85 КПК УРСР можливість використання фотознімків під час проведення слідчих дій, закон не встановлював підстави, порядок та умови застосування фотозйомки.

Прийняття нового КПК України від 13 квітня 2012 року стало новим поштовхом для вдосконалення правого регулювання застосування науково-технічних засобів в кримінальному судочинстві.

Відповідно до п. 2 ч.1 ст. 103 КПК України процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії [3].

Загальний порядок застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження встановлений ст. 107 КПК України, норми якої визначають підстави, порядок і обов'язковість використання технічних засобів. До того ж, чинному законодавстві відсутній чіткий перелік технічних чи інших засобів, які можуть бути використані при проведенні слідчих чи інших дій, пов'язаних із кримінальним провадженням.

Використання фотозйомки, аудіо- та/або відеозапису можливе при проведенні таких слідчих дій як: допит (ч. 5 ст. 224 КПК України), пред'явлення особи, речей чи трупа до впізнання (ч. 6 ст. 228, 229 та ст. 230 КПК України) тощо. Новелою є можливість проведення допиту, впізнання у режимі відео конференції або

опитування особи під час досудового розслідування (ст. 232 КПК України). Кримінальне процесуальне законодавство передбачає можливість здійснення у випадках встановлених КПК України аудіо- та/або відеоконтролю місця, для отримання інформації, що має значення для кримінального провадження (ст. 270 КПК України) [3].

Таким чином, новий КПК України розширив можливості застосування науково-технічних засобів, не встановлюючи їх чіткого переліку, але визначивши підстави та порядок їх застосування. Це пояснюється тим, що встановити у законі вичерпний перелік усіх допустимих для доведення науково-технічних засобів неможливо через їх безперервне оновлення.

Висновки. Отже, в ході дослідження нормативно-правового регулювання використання науково-технічних засобів в кримінальному провадженні, ми дійшли висновку, що розвиток науки і технологій безпосередньо впливає на законодавчу систему. Поява нових та трансформація існуючих засобів та інструментів виявлення, фіксації, дослідження, зберігання значимої для кримінального провадження інформації, стає передумовою реформування не лише процесу досудового розслідування, але й доктрини кримінального процесу загалом.

Розгляд проблемних питань, пов'язаних із розвитком правового визначення застосування технічних засобів фіксування кримінального проваджень, дають можливість зробити висновок про необхідність вдосконалення сучасного кримінального законодавства щодо порядку їх застосування. Так, вважаємо за

необхідне доповнити чинний КПК України положеннями, які зобов'язувала б при застосуванні технічних засобів фіксування залучати спеціалістів для правильного та коректного відображення обставин події. Також необхідним є закріплення в законодавстві норми, щодо обов'язкового застосування органами, які здійснюють слідчі (розшукові) дії, техніки, яка повністю відповідає встановленим законодавством вимогам, щодо технічних та технологічних характеристик. Зважаючи на активне залучення таких засобів фіксування як відео-та фотозйомка, доцільним є доповнити кримінально-процесуальне законодавство вимогою, щодо здійснення записування ходу та/або результатів слідчої (розшукової) дії із застосуванням зазначеної техніки, на окремі носії інформації для кожного випадку окремо із подальшим фіксуванням цього у протоколі слідчих дій. Зазначені зміни мають сприяти більш об'єктивному, точному та ефективному здійсненню розслідування і розкриття кримінальних правопорушень, а також виконання всіх завдань, визначених кримінальним та кримінально-процесуальним законодавством України.

Список використаних джерел:

1. Коваленко В. В. Актуальні проблеми застосування науково-технічних засобів спеціалістами при провадженні слідчих дій : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В.В. Коваленко ; Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2004. — 253 с.
2. Кримінально-процесуальний Кодекс України від 28 грудня 1960 року № 1002-05 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1002-05>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13квітня 2012 року № 651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/stru#Stru>.

References:

1. V. V. Kovalenko, Actual Problems of Application of Scientific and Technical Means by Specialists During the Conduct of Investigative Actions : dis ... cand. jur. sciences : 12.00.09 / V. V. Kovalenko ; National Acad. of Internal Affairs of Ukraine. – K., 2004. – 253 p.
2. The Code of Criminal Procedure of Ukraine dated December 28, 1960, No. 1002-05 [Electronic resource]. – Access : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1002-05>.
3. The Criminal Procedural Code of Ukraine of April 13, 2012 No. 651-VI [Electronic resource]. – Access : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/stru#Stru>.